

Nr 32

Utlåtande i anledning av motioner angående företagsdemokratin.

Förslag om en utredning rörande företagsdemokratin har väckts

dels i de likalydande motionerna I: 661 av herr *Holmberg m. fl.* och II: 830 av herr *Bohman m. fl.*, vari hemställes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall anhålla om utredning under medverkan av företrädare för arbetsmarknadens organisationer i syfte att redovisa i motionerna närmare angivet underlag för att skapa ökad gemenskap m. m. mellan företag och anställda,

dels i de likalydande motionerna I: 660 av herr *Fälldin* och II: 837 av herrar *Johansson* i Växjö och *Sundkvist*, vari hemställes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall anhålla om en förutsättningslös och allsidig utredning rörande utbyggd företagsdemokrati inom både den privata och den offentliga sektorn i enlighet med vad i motionerna anförts.

Över motionerna har utskottet inhämtat yttranden från Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) och Statstjänstemännens riksförbund (SR). Vissa i remissyttrandena meddelade uppgifter har infogats i den nedan lämnade redogörelsen för överenskommelser och samarbete på företagsdemokratins område, medan remissorganens ställningstaganden i övrigt redovisas i ett senare avsnitt.

Motionerna

I motionerna I: 661 och II: 830 pekas inledningsvis på sambandet mellan å ena sidan den tekniska utvecklingen och strukturutvecklingen inom näringslivet, å andra sidan behovet av ökat inflytande för de anställda. Motionärerna redogör för de nu gällande överenskommelser mellan arbetsmarknadens organisationer som berör företagsdemokratins problem och konstaterar att organisationerna är eniga om att samarbetet i företagen är en facklig fråga och att företagsnämnden är ett organ för information och samråd. Därefter ges en översikt över problem och åtgärder på företagsdemokratins område i ett antal andra europeiska länder, varvid bl. a. frågorna om styrelserepresentation och om vinstdelning för de anställda berörs. Även vissa inom ILO fattade beslut i ämnet omnämns. För utformningen av den

framtida näringspolitiken är det, framhåller motionärerna, väsentligt att de berörda samarbets- och effektivitetsproblemen kan lösas. Möjligheterna att ge varje arbetstagare en känsla av att utföra en meningsfylld uppgift, även om han inte utövar ledande funktioner, bör debatteras förutsättningslöst. Under hänvisning till de bärande principerna för begreppet ägardemokrati fastslås att såväl anställda som delägare bör ges insyn i och ansvar för företagets skötsel och utveckling. Som komplikationer nämns i fråga om ökad insyn att för effektiv drift fordras att ledningsfunktionerna inte upp-splittras och i fråga om anställdas deltagande i det egna företagets styrelse att besvärliga lojalitetskonflikter därigenom kan uppstå. Dessa komplikationer anses emellertid icke böra avskräcka från fortsatta ansträngningar att komma till rätta med den industriella demokratins problem. Denna uppgift bör, menar motionärerna, i första hand åvila arbetsmarknadens parter. Statsmakterna kan dock till ledning för den fortsatta debatten tillhandahålla en redovisning av de olika möjligheter som kan stå till buds och av de erfarenheter utav olika system som vunnits i andra länder.

I motionerna I: 660 och II: 837 görs inledningsvis en återblick över hur en intressegemenskap mellan arbetsgivare och arbetstagare vuxit fram i vårt land. Samarbetet inom företagsnämnderna har, påpekar motionärerna, medverkat till denna intressegemenskap. Det nya avtal rörande företagsnämnder som trädde i kraft vid ingången av år 1967 förutsätter en ökad information till de anställda som motionärerna anser värdefull. Det samarbete som sålunda kommer till stånd är emellertid enligt deras mening inte till fyllest, utan företagsdemokratien måste ytterligare utbyggas. Som möjligheter anförs att de anställda kan få en företrädare med samma insynsmöjligheter som en revisor och att de kan få rätt till representation i företagets styrelse. Bland de frågor rörande en utbyggd företagsdemokrati som kräver uppmärksamhet nämns vilka former därav som kan förenas med gällande rättsgrunder inom den statliga och den kommunala sektorn och med de olikartade förutsättningar som föreligger beträffande aktiebolag och ekonomiska föreningar, hur en sådan skall kunna etableras inom företag med flera arbetsplatser på skilda håll och hos utländska företag med verksamhet i Sverige samt huruvida den skall etableras genom företagsnämnderna eller vid sidan av dessa.

Vissa uppgifter i anslutning till motionerna

En ny samarbetsöverenskommelse mellan SAF, LO och TCO träffades våren 1966 och gäller från ingången av år 1967. Uppgårelsen innefattar tre slags dokument, nämligen

1) nya avtal om företagsnämnder, dels mellan SAF och LO, dels mellan SAF och TCO,

2) uttalande av SAF och LO beträffande skolningsfrågorna, samt

3) överenskommelse mellan SAF, LO och TCO om främjande av samarbetet mellan företagsledning och anställda.

Som underlag för de förhandlingar som utmynnade i den här nämnda uppgörelsen hade alla de tre huvudorganisationerna framlagt utredningar i ämnet — Fackföreningsrörelsen och företagsdemokratin (LO 1961), Tjänstemännen och företagsnämnderna (TCO 1964), Samarbetet i framtidens företag (SAF 1965).

Såsom grundläggande mål för samarbetet anges ökad produktivitet och ökad arbetstillfredsställelse. Bland nyheterna i företagsnämndsavtalen märks att arbetsgivaren till företagsnämnden, som annars behåller en rådgivande ställning, kan delegera rätten att fatta beslut inom vissa områden, t. ex. sociala frågor inom en given budgetram och frågor om ersättning för förbättringsförslag. Vidare har tillkommit ett uttalande om att allmänna riktlinjer för företagets personalpolitik, t. ex. principer och metoder för rekrytering, urval och befordran, skall kunna diskuteras i nämnden.

Uttalandet beträffande skolningsfrågorna gäller utbildning av dem som är engagerade i företagsnämnderna etc.

För att vidareutveckla samarbetet enligt uppdragna riktlinjer har de tre parterna tillsatt ett nytt gemensamt organ, kallat Utvecklingsrådet för samarbetsfrågor. Utvecklingsrådet har till uppgift

att med uppmärksamhet följa utvecklingen på samsarbetsområdet;

att verka för en kontinuerlig effektivisering av samarbetet i företagen;

att — genom egen aktivitet eller genom andra organ — bistå företag och arbetsmarknadsorganisationer med

utbildning av personer, som inom företagen är sysselsatta med samsarbetsfrågor,

framställning och tillhandahållande av material, som är avsett att användas inom företagen i utbildnings- och kursverksamhet kring samsarbetsfrågorna,

informations- och rådgivningsverksamhet angående utveckling av olika samsarbetsformer i företagen och rörande vetenskapliga undersökningar av betydelse för samhällets utveckling;

att främja vetenskaplig forskning kring samsarbetsfrågorna;

att främja och vägleda företagsnämndernas (företagsombudens) verksamhet; samt

att på begäran av de till huvudorganisationerna anslutna förbunden avge yttrande över förslag till samsarbetsystem, som utarbetats lokalt.

Sedan utvecklingsrådet konstituerades sommaren 1966 har bl. a. följande verksamhet ägt rum eller förberetts. I december 1966 anordnades en tvådagarskonferens om företagsanpassade samsarbetsformer, vars dokumentation har publicerats under titeln »Företagsanpassat samarbete». En nordisk bibliografi över litteratur och tidskriftsartiklar i ämnet företagsdemokrati

har utgivits. En arbetsgrupp inom rådet har efter drygt ett års arbete framlagt en rapport med förslag om hur årsredovisningen lämpligen presenteras inför företagsnämnden. En mindre skrift om personaladministration avses utgivas våren 1968 och hösten 1969 åtföljas av ett större kursmaterial i personaladministrativa frågor, vilket kommer att ligga till grund för en omfattande studieverksamhet i företagen. En annan arbetsgrupp har tillsatts för att utarbeta en långsiktig plan för angelägen forskning inom samarbetsområdet. Förutom prioritering av olika tänkbara forskningsprogram skall arbetsgruppen särskilt uppmärksamma behovet av tvärvetenskaplig forskning på samarbetsområdet. Arbetsgruppen beräknas avlämna en rapport 1969.

Överenskommelser liknande den här berörda har träffats även för övriga arbetsmarknadssektorer. Utvecklingsrådet för samarbetsfrågor har inlett eller planerar kontakter med sina motsvarigheter på andra sektorer, bl. a. den offentliga. Samarbete och utbyte av erfarenheter förekommer även med dess danska och norska motsvarigheter.

Samarbetet på förbundsplanet mellan organisationerna på ömse sidor har intensifierats. Ett flertal förbund har i stor omfattning regelbundna och planmässiga överläggningar beträffande frågor som faller inom samarbetsområdet.

Efter överläggningar mellan företrädare för civildepartementet och stats-tjänstemännens huvudorganisationer uppnåddes hösten 1967 enighet om principerna för den framtida företagsnämndsverksamheten inom statsförvaltningen. De nya reglerna skulle så långt möjligt utformas i överensstämmelse med de avtal som träffats mellan SAF och LO respektive TCO. De skulle i högre grad än de hittillsvarande bli tvingande för de statliga myndigheterna. Efter mönster från den privata sektorn skulle de anställda genom sina fackliga representanter i företagsnämnderna få medbestämmanderätt i vissa frågor av ekonomisk natur som hittills avgjorts av myndigheterna, nämligen frågor avseende ersättningar och belöningar för förslag till rationalisering och andra förbättringar samt användningen av medel för vissa personalvårdande åtgärder. Sedan godkännande och bemyndigande i vissa hänseenden numera givits Kungl. Maj:t av riksdagen (prop. 1, bil. 2, s. 14 ff.; SU 42) kommer en ny kungörelse om företagsnämnder m. m. inom statsförvaltningen att träda i kraft den 1 juli 1968.

Tidigare behandling av liknande förslag

Motioner med yrkanden på företagsdemokratins område har på senare tid förekommit vid 1965, 1966 och 1967 års riksdagar (ABU 1965: 23, 1966: 11, 1967: 53). Förstnämnda år väckte den kommunistiska riksdagsgruppen motioner dels om en sådan översyn och förändring av aktiebolagslagen att de anställda skulle kunna få insyn i och inflytande över företagets skötsel, dels om utredning och praktiska åtgärder för att inom statsföretagen ge bestämmanderätt åt de anställda. 1966 återkom gruppen med förslag om en utredning om sådana förändringar i företagsformerna för den offentliga verksamheten som skulle tillförsäkra de stats- och kommunalanställda största möjliga mått av medbestämmande i lämplig omfattning, genom den vertikala företagsstrukturens ersättande med självförvaltning. Samtliga dessa motioner avlogs av riksdagen efter att ha avstyrkts av allmänna beredningsutskottet, som hänvisade till den av arbetsmarknadens huvudorganisationer hävdade uppfattningen att frågorna borde avgöras genom förhandlingar och överenskommelser mellan berörda parter och uttalade att en fortsatt behandling av frågorna genom parternas försorg vore att föredraga framför lagstiftning eller i annan ordning av riksdagen fastställda normer för verksamheten.

Motioner av väsentligen samma lydelse som de nu föreliggande motionerna I: 660 och II: 837 väcktes av samma motionärer vid 1967 års riksdag. Allmänna beredningsutskottet redogjorde för den uppgörelse rörande samarbetsfrågorna som träffats mellan SAF, LO och TCO samt till motsvarande reformarbete beträffande andra arbetsmarknadssektorer. Utskottet fann det angeläget att den fortsatta utvecklingen ledde till ett ökat inflytande för de anställda, inte minst inom de små företag där företagsnämnder inte inrättats. Det borde i första hand ankomma på arbetsmarknadsparterna att verka för en sådan utveckling, uttalade utskottet och avstyrkte motionerna, som också avlogs av riksdagen. Centerpartiets företrädare i utskottet reserverade sig till förmån för bifall till motionerna. Folkpartiets representanter ansåg att utskottet anlagt ett alltför snävt betraktelsesätt på företagsdemokratins problem och utvecklade vissa kompletterande synpunkter i ett särskilt yttrande.

Remissyttrandena

De fem tillfrågade organisationerna avstyrker — *LO* och *TCO* med tillägget »för närvarande» — de framlagda förslagen om statlig utredning.

SAF påpekar att det i samarbetsavtalen mellan *SAF*, *LO* och *TCO* genomgående framhålls att det är angeläget med företagsanpassade samarbetsformer. Föreningens hittillsvarande erfarenhet av de nya avtalen säges vara

att företagen prövar sig fram till nya former för samarbetet. Föreningen framhåller att SAF, LO och TCO gemensamt redan utför det utrednings- och utvecklingsarbete som efterlyses i motionerna.

LO anför följande:

LO söker kontinuerligt och på olika vägar att verka för ökat inflytande och ökad insyn för anställda i såväl privata som offentliga företag. Fackföreningsrörelsen har därvid strävat efter att så långt möjligt söka förverkliga dessa krav på vägar, som samtidigt gör det möjligt för de fackliga organisationerna att företräda de anställda i intressefrågor. De nya avtalen om företagsnämnder m. m. innebär — om de tillämpas på avsett sätt — också ökade möjligheter till inflytande och insyn för de anställda. En ökad facklig medverkan i företagspolitiken kan aktualisera krav om väsentliga förändringar av nuvarande företagsorganisation och i synnerhet bestämmelserna i lagen om aktiebolag. Dessa frågor diskuteras för närvarande i en *LO*-kommitté, som också granskat aktiebolagslagen utifrån de anställdas intresse av bättre insyn i företagen.

TCO anser att de åtaganden som arbetsmarknadsparterna gjort genom sina överenskommelser om vidgat samarbete bör medföra just den utveckling som det i motionerna I: 660 och II: 837 uttalats önskemål om. Yrkandet i motionerna I: 661 och II: 830 har en delvis annan innebörd, säger *TCO* och fortsätter:

Det är här fråga om en utredning om de olika möjligheter som kan finnas för att skapa ökad gemenskap m. m. mellan företag och anställda. Dessutom skulle i utredningens uppgifter ingå att göra en kartläggning av internationella system i denna fråga. Det skulle därefter bli arbetsmarknadsparternas uppgift att pröva om de uppslag som genom utredningen framkommer kan vinna praktisk tillämpning.

TCO delar motionärernas uppfattning att det i dessa avseenden krävs ytterligare initiativ och att det kan vara värdefullt att studera förhållandena utomlands. Huruvida dessa studier ska bedrivas inom ramen för en statlig utredning eller i arbetsmarknadsorganisationernas egen regi är en avvägningsfråga där många faktorer kan spela in. Här må endast nämnas att just sådana undersökningar som motionärerna avser ingår i utvecklingsrådets arbetsuppgifter. *TCO* anser att utvecklingsrådets verksamhet bör kunna leda till ett förbättrat samarbete vilket i sin tur bör kunna leda till ett förverkligande av de intentioner som anförs i motionerna.

SACO anger som sin uppfattning att frågor angående företagsdemokrati i första hand bör lösas genom överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter. Vidare påpekas att nya regler för företagsnämndernas verksamhet inom den statliga och den kommunala sektorn träder i kraft under året. Att tillsätta en utredning innan ens någon erfarenhet vunnits av de nya reglerna betecknas som omotiverat.

SR hänvisar likaledes till de nya bestämmelserna rörande de statliga företagsnämnderna och anför utöver synpunkter liknande *SACO*:s bl. a. följande:

SR ser i de nya bestämmelserna *en början* till ett utökat samarbete mellan företagsledning och de anställda. Den inslagna vägen bör enligt SR leda till att nämnden så småningom blir ett konsultorgan av vikt för respektive företagsledning. När erfarenheter vunnits av de nya bestämmelserna, kan det visa sig lämpligt med samarbete även genom annat organ än företagsnämnden. SR vill dock understryka att man finner samarbetet mellan företagsledning och de anställda vara en facklig fråga.

Utskottet

Utvecklingen på företagsdemokratins område har i vårt land hittills burits upp av arbetsmarknadsparterna. Detta har gällt även på den statliga sektorn av arbetsmarknaden, något som står i god överensstämmelse med de allmänna principerna för de relationer vilka staten som arbetsgivare har till sina anställda. Enighet råder mellan parterna om att frågorna rörande företagsdemokratien är av rent facklig natur. Gång efter annan har arbetsmarknadens huvudorganisationer också betonat att de önskar handlägga dessa frågor utan lagstiftning eller direktiv från statsmakternas sida. Denna ståndpunkt har riksdagen hittills godtagit.

En ny etapp i utvecklingen har inletts genom de överenskommelser om ett vidgat samarbete mellan arbetsgivare och arbetstagare som träffats under de senaste åren och som nu håller på att föras ut i praktiken. Liksom tidigare kommer företagsnämnderna att utgöra det främsta instrumentet för detta samarbete. En betydelsefull nyhet är att en viss beslutanderätt nu kan tilläggas dem. Parternas vilja att vidareutveckla samarbetet har för övrigt kommit till uttryck inte bara i nya regler för företagsnämnderna utan också i överenskommelser om ett gemensamt utvecklingsarbete på området. I detta utvecklingsarbete ingår såväl omedelbara åtgärder som planläggning av långsiktiga forskningsinsatser.

I motionerna I: 660 och II: 837 betecknas det här nämnda samarbetet som otillräckligt. Nya, kompletterande åtgärder i syfte att bygga ut företagsdemokratien efterlyses. Bl. a. anges det som önskvärt att de anställda får rätt till representation i företagens styrelser.

Icke utan grund kan det hävdas att de steg som hittills tagits på företagsdemokratins område kännetecknas av en viss återhållsamhet. Från skilda utgångspunkter kan radikalare åtgärder föreslås. Enligt utskottets mening ligger det emellertid ett stort värde i att reformverksamheten på detta område drivs fram av parterna själva och i enighet dem emellan. Det kan tas för givet att de uppslag som framförts i de nyssnämnda motionerna kommer att beaktas vid parternas fortsatta gemensamma utredningsarbete. Att mot arbetsgivar- och arbetstagarorganisationernas samfälliga vilja tillsätta en statlig utredning i syfte att söka ytterligare stimulera reformverksamheten på företagsdemokratins område finner utskottet inte ändamålsenligt.

Utgångspunkterna för motionerna I: 661 och II: 830 tycks vara ungefär desamma som i det nyss behandlade fallet. Även i dessa motioner anges tänkbara vägar för en väsentligt utökad medbestämmanderätt för de anställda inom företagen. Mera otvetydigt än i de förut nämnda motionerna betonas dock att det skall tillkomma arbetsmarknadsparterna att avgöra hur företagsdemokratin skall vidareutvecklas. Den utredning som begärs synes snarast vara tänkt som en kartläggning av regler och praxis i andra länder och av möjliga reformer i Sverige.

Arbetsmarknadens huvudorganisationer har i sina remissyttranden ställt sig avvisande även till en utredning av denna innebörd. Detta ställningstagande bottnar uppenbarligen inte i någon motvilja mot fortsatt reformarbete utan i uppfattningen att utredningsverksamhet av antytt slag ingår som ett led i det långsiktiga utvecklingsarbete på samarbetsområdet som arbetsmarknadsparterna har inlett. Även utskottet är av den meningen att det i nuvarande läge saknas anledning att föranstalta om en statlig utredning av detta slag. Utskottet anser sig kunna utgå från att även därförutan erforderligt sakmaterial kommer att stå till buds som underlag för den fortsatta debatt om utvidgad företagsdemokrati som torde vara att emotse.

Åberopande vad här anförts hemställer utskottet,

att riksdagen avslår

a) motionerna I: 660 och II: 837;

b) motionerna I: 661 och II: 830.

Stockholm den 18 april 1968

På bankoutskottets vägnar:

C. G. REGNÉLL

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar Ståhle (s), Åke Larsson (s), Palm (s)*, Lundin (s), Lundberg (h)*, Brundin (h)*, Österdahl (fp) och Wikberg (cp)*;

från a n d r a kammaren: herrar Regnéll (h), Hagnell (s)*, Berglund (fp), Franzén i Motala (s), Börjesson i Glömminge (cp), Larsson i Umeå (fp)*, Ekström i Iggesund (s) och Fridolfsson i Rödeby (s)*.

* Ej närvarande vid justeringen.

Särskilt yttrande

av herrar *Lundberg* (h), *Brundin* (h), *Wikberg* (cp), *Regnéll* (h) och *Börjesson* i Glömminge (cp), vilka anförde:

I fråga om önskvärdheten av en fördjupad företagsdemokrati råder ingen oenighet. Arbetsmarknadsorganisationernas strävanden på detta område har redovisats och är otvivelaktigt av stort värde.

Det är emellertid enligt vår mening av vikt att även andra former av samverkan prövas än de om vilka arbetsmarknadsparterna redan har träffat överenskommelse. Att till ledning för det fortsatta arbetet för att förstärka företagsdemokratien tillhandahålla en redovisning av de olika möjligheter som kan stå till buds och av de erfarenheter som vunnits i andra länder är en viktig uppgift. Mot bakgrunden av vad arbetsmarknadens huvudorganisationer uttalat i sina remissyttranden synes en sådan redovisning kunna påräknas även utan att en statlig utredning tillsättes för ändamålet. Det blir därefter en uppgift främst för arbetsmarknadens parter att pröva vilka uppslag som kan vinna praktisk tillämpning.